

A U R A

TIDSKRIFT FÖR AKADEMISKA STUDIER AV NYRELIGIOSITET

Andevärlden och den andra världen: Ungdomars och unga vuxnas samtida föreställningar om alternativa existentiella dimensioner

Sara Duppils

Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet, Vol. 5 (2013), 73–101.
doi: <https://doi.org/10.31265/aura.494>

De första tio årgångarna, utgivna mellan 2009 och 2018, av *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) publicerades ursprungligen i tryckt format. Från och med volym 11 (2020), har tidskriften omarbetats till en diamond open access-tidskrift, och har bytt namn till *Aura: Tidsskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). Samtliga artiklar, redaktionella texter och bokrecensioner från volymerna 1–10 publiceras nu online med open access (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) med tillstånd från författarna.

For the first ten volumes, published between 2009 and 2018, *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) was exclusively available in printed form. Starting with volume 11 (2020), the journal is re-envisioned as a diamond open access journal and will be renamed *Aura: Tidsskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). All articles, editorials, and reviews from volumes 1–10 are published online in open access form (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) with the permission of the author(s).

Andevärlden och den andra världen: Ungdomars och unga vuxnas samtida föreställningar om alternativa existentiella dimensioner

Sara Duppils

Bakgrund

För tidigare ungdomsgenerationer var det inte ovanligt att frågor om döden besvarades med kristna förklaringsmodeller. I dag är dock många ungdomar i Sverige alienerade från den kristna föreställningsvärlden, och svar på frågor om vad som händer med den upplevda immanenta personlighet, som ibland benämns som själen (men i den här texten för *självet*) när en människa eller ett djur avlider, lämnas därför många gånger obesvarade. I artikeln används begreppet ”alternativa existentiella dimensioner” för att beteckna föreställningar om en tillvaro efter döden. Det kan dock också användas för att beteckna även andra typer av parallellvärldar.

Inspiration för ungdomar i sökandet efter svar på existentiella frågor kan bland annat finnas i filmer, TV-serier, böcker och dataspel (Partidge 2004) som behandlar alternativa existentiella dimensioner. Här kan nämnas till exempel den amerikanska TV-serien *Ghost Whisperer* (2005-2010), filmerna *Paranormal Activity* (2004-) och *Sjätte Sinnet* (1999), dataspel *Silent Hill* (1999-2012), och böcker som Astrid

Lindgrens *Bröderna Lejonhjärta* (1973), *Sunnanäng* (1959) eller *All-rakäraste syster* (1973).

En annan viktig faktor i den samtida religiösa föreställningsvärlden menar Liselotte Frisk vara: ” [...] den subjektiva upplevelsedimensionen”, då den ideologiska dimensionen till stor del har försvunnit från nya religiösa föreställningar (Frisk 2009: v). Extra betydelsefull tycks upplevelsedimensionen vara när det gäller avlidnas andar, vilket indirekt berör frågor om vad som händer efter döden. Människors upplevelser av andar kan därför vara mycket informativa när det gäller samtida hinsidesföreställningar, speciellt i en tid då kristna traditioner allt mer försvinner till förmån för alternativa individuella föreställningar. Betydelsen av individuella transcendentala upplevelser beskrivs även av religionsvetaren och folkloristen David Hufford: ”En grundläggande övertygelse eller föreställning baserad på personliga övernaturliga upplevelser, föregår traditionen och inkluderar den i traditionen” (Hufford 2001: 20-21). Hufford menar således att transcendentala upplevelser föregår religiösa föreställningar, eller inkluderas i redan befintliga.

Syfte och metod

Syftet med föreliggande artikel är att genom narrativer ge en grundläggande beskrivning av ungdomars och unga vuxnas hinsidesföreställningar i Sverige. Materialet för undersökningen är insamlat från www.spökwebben.se, där människor i olika åldrar berättar om sina upplevelser av andar, samt diskuterar sina föreställningar om dessa. *Spökwebben* (www.spökwebben.se), med undertexten *Sveriges största spöksajt*, har ett brett innehåll för personer med en nyspiritistisk föreställning. Ägarna till sajten uppger att det i maj 2012 var 4 603 registrerade medlemmar, varav 3 530 var kvinnor och 1 073 män.

Åldern på medlemmarna varierar mellan 7 och 65 år, medelåldern är uppskattad till ca 40 år enligt innehavarna av spökwebben.

Då det finns en mängd berättelser inskickade till Spökwebben (sammanlagt 3 572 stycken 9.10.2012, enligt innehavarna av sidan), har det varit omöjligt att läsa samtliga. Emellertid har över 150 stycken slumpvalda berättelser lästs, varav tjugo av dessa har valts ut för att representera föreställningar som är återkommande i lästa berättelser. Urvalet av de tjugo berättelserna har bland annat skett utifrån tydligheten i föreställningar om hinsidesföreställningar.

De flesta som skriver på internetforum eller hemsidor är anonyma genom ett ”nick”, så även på Spökwebben. Ett *nick* är benämningen för ett fiktivt namn som används för att representera en persons virtuella personlighet. På internet är därför ålder, kön och social status ofta av underordnad betydelse i interaktionen med andra människor. I och med anonymiteten har det varit problematiskt att veta den reella åldern bakom olika personers nick på Spökwebben, varför exakt ålder på personer som ingår i undersökningen har varit omöjlig att fastställa. Ett annat urvalskriterium för berättelserna har dock varit vilka språkliga uttryck som används och vilka kontexter som beskrivs. Egenskaper i texten som har tjänat till att skilja ut ungdomar och unga vuxna har bland annat varit speciella slangord och internetförkortningar, även iakttagelser om, och på vilket sätt det har skrivs i berättelserna om syskon, föräldrar eller skola. Ambitionen har varit att välja berättelser framför allt från ungdomar och unga vuxna tillhörande generation Y (även benämnd som IT-generationen), det vill säga, människor födda under 1990-talet till tidigt 2000-tal. I materialet ingår undantagsvis även andra för syftet relevanta texter från Spökwebben för att ytterli-

gare exemplifiera de hinsidesföreställningar som är återkommande i berättelserna.

Samtliga nick som förekommer i texten har ändrats då en del personer kan ha använt sina riktiga namn som nick. Även om personer i texten tillskrivs med genus, är det ingen garanti för att det är en flicka eller pojke som har skrivit berättelsen. På grund av detta bör ingen större vikt läggas vid de genusuttryck som används i texten. Information som eventuellt kan resultera i att personerna som skrivit berättelser på Spökwebben kan vara spårbara genom internet eller på andra sätt, har uteslutits från undersökningen eller ändrats; emellertid är detta inte information som har påverkat analysen av materialet. De citat som förekommer i texten har till viss del redigerats för att underlätta läsning eftersom texterna ofta är slarvigt skrivna.

Det insamlade materialet har analyserats från ett hermeneutiskt perspektiv. Efter upprepad genomläsning av berättelserna på Spökwebben delades dessa in i två kategorier som kan ses som primära gällande ungdomars hinsidesföreställningar. Dessa benämns här som föreställningar om *andevärlden* och *den andra världen*. Valet av benämningar på de två existentiella dimensionerna eller världarna är inte i första hand baserade på de uttryck som vid vissa tillfällen förekommer i berättelserna, utan ska ses som redskap för att underlätta urskiljandet av två föreställda existentiella dimensioner.

Begreppen andevärlden och den andra världen

Begreppen *andevärlden* och *den andra världen* har tidigare använts för att beskriva hinsidesvärldar eller alternativa existentiella dimensioner. En tidig version av begreppet andevärld härstammar från den svenska mystikern och vetenskapsmannen Emanuel Swedenborg (1688-1772)

och hans beskrivningar av *den andliga världen*, som han menade att de avlidnas själar vistades i (Briem 1922: 155-183). Swedenborg grundade sina teorier om den andliga världen på upplevelser av att hans själ tillfälligt lämnade kroppen och färdades till en alternativ dimension där avlidna vistades. Swedenborg ansåg att den andliga världen var en inre plats i människan, vilket han beskrev som 'det eviga minnet'. I det eviga minnet menades varje tanke, känsla och handling som samlats ihop under en livstid finnas. Minnena hos människan avgjorde i vilken del av den andliga världen hon kom att vistas. I den andliga världen menade Swedenborg att människan kunde leva ett liv som var likt det jordiska livet; de avlidna ansågs kunna äta, dricka, sova och roa sig på olika sätt (Swedenborg 1984: 11-81). Swedenborgs upplevelser och texter om den andliga världen kom under första halvan av 1800-talet att inspirera den klassiska spiritismens tankar om en andevärld.¹

I Sverige uppmärksammades spiritismen i samband med att författaren Viktor Rydberg (1828-1895) år 1858 publicerade en dikt av den avlidna franska poeten Pierre-Jean de Béranger (1780-1847) som erhållits genom en *psykograf*. Det fanns olika varianter av psykografer, bland annat i form av en planschett (liten träbricka) som placerades på ett papper eller en träplatta, på vilken bokstäver och siffror hade skrivits. De som använde psykografen placerade ett eller flera fingrar

¹ Den klassiska spiritismen som började i och med familjen Fox upplevelser av vad de tolkade vara andar i Hydesville (Amerika) år 1848, var även påverkad av Anton Franz Mesmers (1734-1815) teorier om förändrade medvetandetillstånd och animal magnetism (Briem 1922: 155-159).

² *Psykografer* användes för att kontakta andar i hemmet utan att använda ett medium som länk mellan andevärlden och den fysiska världen.

på planschetten och bad andarna svara på olika frågor genom att föra planschetten till olika siffror eller bokstäver och bokstavera svaren. År 1867 publicerades en kortare sammanfattning av *Andarnas bok* i Sverige (Björke 1922: 125-140). *Andarnas bok* (*Le Livre des Esprits*, 1856), skriven av den franska spiritismens grundare Hippolyte Rivail (1804-1869) som är mer känd under namnet Allan Kardec, innehåller skrivande mediers kanaliserade budskap från 'högre andar'. De högre andarna berättar i boken om meningen med livet, lidande, andevärlden och reinkarnation. I och med att spiritismen började etablera sig i Sverige användes begreppet andevärld allt oftare i olika skrifter för att beskriva en hinsidesvärld där människans ande (själ) uppfattades vistas innan den reinkarnerade, men också för alternativa dimensioner där både 'lägre och högre' andar menades vistas efter döden (Rivail 2006: 21-26; 90-107). Användningen av begreppet andevärld i Sverige framkommer bland annat i boken *Hvad vill spiritismen?* i kapitlen *I andeverlden* och *Andeverldens inflytande* (Emanuel 1889); samt i tidskriften *Efteråt: Tidskrift för spiritism och dermed beslägtade ämnen* (1903-1904).

I början av 1900-talet började även begreppet för den anglosaxiska spiritualistiska andevärlden, *Sommarlandet*, användas i Sverige. Andevärlden *Sommarlandet* beskrevs först av den anglosaxiska spiritismens främsta förespråkare Andrew Jackson Davis (1826-1910) i böckerna *The Principles of Nature, Her Divine Revelations, and a Voice to Mankind* och *The Great Harmonia* (1850-1861) (Briem 1922: 237). *Sommarlandet* beskrivs av Davis vara ett socialistiskt samhälle uppbyggt av upplysta själar, som är magnifikare än det vackraste landskapet som kan föreställas på jorden. Vattnet är klart och ljust som kristall, atmosfären vibrerar, landskapen är exotiska, och de lukter, färger och ljud

som finns i sommarlandet kan inte jämföras med 'jordiska upplevelser' (DeSalvo 2005: 69-76).

En samtida användning av begreppet andevärld framkommer tydligt i andliga tidskrifter som *Nära*³ och i böcker som beskriver en spiritistiskt influerad hinsidesvärld, vilket också bokhandeln Vattumannen ger exempel på i sitt utbud med titlar på böcker som till exempel: *Andevärlden*, *Budskap från andevärlden*, *Klara svar från andevärlden*, och *Levande bilder från andevärlden*.⁴ Begreppet andevärld är även vanligt på internet, vilket bland annat framkommer vid en sökning på internet på ordet (andevärld), vilket får 78 500 "träffar" på sökmotorn *www.google.se*.⁵ Det stora antalet träffar på google kan påvisa att andevärlden är ett begrepp som ungdomar i generation y är medvetna om, även om de själva inte använder det i någon större utsträckning.

Begreppet *den andra världen* har använts inom både religionsvetenskapen och inom folklivsforskningen för att beskriva en ofta folklig religiöst förankrad föreställning om en (av författarna) oftast odefinierad föreställning om en hinsides tillvaro eller alternativa existentiella dimensioner (Strömbäck 1989; Almqvist 1984). Även i Nationalencyklopedin återfinns begreppet *den andra världen* vid en beskrivning av förekomsten av en värld eller existentiell dimension som den samiska nåjden färdas till för att få hjälp av olika andar. Bron *bifrost* (*bifrost*) från vikingatidens mytologi beskrivs också som en bro i form av en regnbåge som ledde till 'den andra världen' där avlidna

³ <http://www.tidningennara.se/Kronikor1/Per-Ola-Thornell/Andevärlden-kommer-pa-besok/> 2013-10-10

⁴ <http://www.vattumannen.se/Search.aspx?q=andev%C3%A4rlden> 2013-10-10

⁵ <https://www.google.se/#q=andev%C3%A4rlden> 2013-10-10

vistas.⁶ Som beskrivningen ovan visar, används begreppet den andra världen i flera fall för att beskriva en eller flera existentiella dimensioner som återfinns i förkristna föreställningar eller folklig religiositet. Ibland innefattar i dessa fall den andra världen även väsen som inte är direkt relaterade till avlidna människor, till exempel 'de osynliga', vittror och skogsrån.

I denna studie uppfattas de två presenterade begreppen (andevärlden och den andra världen) som primära ramar för ungdomars och unga vuxnas samtida föreställningar om alternativa existentiella dimensioner. Valet av begreppsramar har här varit användbart då det finns en stor likhet mellan traditionella användningsområden av begreppen och ungdomars hinsidesföreställningar. Begreppen andevärlden och den andra världen är inte statiska, och ska inte heller uppfattas som synonyma med de traditionella tolkningarna. Dessa bör stället uppfattas som möjliga verktyg för att bygga upp en vidare studie kring samtida hinsidesföreställningar.

Upplevelser av andar och tankar om alternativa existentiella dimensioner

De två primära alternativa existentiella dimensionerna som menas existera parallellt med den fysiska världen och vara upphov till upplevelser av avlidnas andar, återges i följande avsnitt genom berättelser hämtade från Spökwebben⁷ mellan 9.10.2012 och 20.7.2013.

⁶ www.ne.se 2013-10-10

⁷ <http://www.spokwebben.se/>

Andevärlden

Andevärlden framställs många gånger i berättelser på Spökwebben vara en plats där avlidnas andar är trygga och har det bra tillsammans med andra avlidna anhöriga, och på någon nivå ännu är levande. Andevärlden anses vara långt borta från den fysiska världen, men ändå så pass nära att andarna kan uppfatta när de efterlevande talar till dem. Andarna beskrivs även kunna visa sig som gestalter, samt ge sig tillkänna genom förnimmelser av bland annat lukter som påminner om den avlidne. Vanligast verkar emellertid en känsla av närvaro relaterad till den avlidne vara. I den första berättelsen som representerar andevärlden, beskriver *Solen* en tidig upplevelse av sin avlidna mormor som hon såg komma in genom fönstret när hon lekte i vardagsrummet. Hon hade inte träffat sin mormor medan hon var i livet, utan bara sett henne på kort. I den andra berättelsen återger *Katten* en väns upplevelse av sin nyligen avlidne farfar som hon inte hann ta farväl av innan han avled:

Hon [*Kattens* vän] berättade att hon och hennes pojkvän låg och sov en natt då hon plötsligt vaknade utav att hon började frysa kraftigt, och att hon sedan efter ett tag kände sin farfars lukt och närvaro just intill henne. Men att det efter ett tag försvann och allt var som om inget hade hänt. Hennes farfar kom tillbaka och tog farväl av sitt barnbarn!

Båda upplevelserna framställs som positiva och meningsfulla, och fokus verkar i dessa berättelser vara på att andarna vill lämna ett meddelande till sina anhöriga genom att göra sig förnimbara.

Ett annat exempel med en avliden släkting som informanten inte hann ta farväl av innan denne avled finns i *Mackans* berättelse. *Mackans* morfar hade avlidit i cancer, och liksom *Kattens* vän hann inte *Mackan* ta farväl av sin morfar innan han dog. En vecka efter begravningen upplevde *Mackan* emellertid att hans morfar kom och tog farväl av honom:

Cirka en vecka efter begravningen gick jag och lade mig som vanligt i min säng, och när jag höll på att somna kände jag att sängen tyngdes ner som om någon lägger sig bredvid. Jag fick först en kall sen varm känsla i hela kroppen. Och morfar och jag brukade alltid ligga bredvid varandra och han brukade lägga sin arm om mig när han levde.

Berättelserna om avlidna släktingar som kommer och tar farväl av anhöriga är återkommande beskrivningar av andar som uppfattas finnas i en avlägsen, men ändå nära alternativ existentiell dimension. Det framkommer i berättelserna att andarna är medvetna om var de efterlevande är, samt vad de för tillfället gör. Berättelserna visar även på hur avlidna anhöriga upplevs göra sig förnimbara för sina anhöriga och förvissa dem om att de mår bra och fortfarande lever, men i andevärlden. Upplevelserna av avlidnas andar verkar ofta vara flyktiga och direkt relaterade till den som har upplevelsen.

I andra berättelser framkommer det även att avlidnas andar får rollen av *skyddsänglar* som övervakar eller beskyddar sina efterlevande. Till exempel skriver *Hella*:

“[...] Jag tror på spöken och andar och är rätt säker på att farmor är här och tittar till oss.”

Texten visar här på hur en upplevd närvaro av en avliden anhörig kan tolkas som att den avlidne tillfälligt är på besök från andevärlden för att kontrollera hur de kvarlevande mår, och hjälpa dem i olika situationer. Andra exempel på hur upplevelser av andar kan tillskrivas en beskyddande karaktär finns på spökwebbens sida *Kyrkogården*. Kyrkogården är en virtuell 'minneslund' där människor som har förlorat en anhörig kan skriva en text till den avlidne på en gravsten. I texterna beskrivs bland annat hur de känner närvaro av den avlidnes ande, och hur de tolkar det som att denne vakar över dem. Följande texter från Kyrkogården ger vidare exempel på den beskyddande karaktären:

“Vila i frid mormor. Vet att du vakar över mig och hälsar på mig ibland.

“[...] Tack för att du vakar över mig, det är ovärderligt, tack för all hjälp, och tack för att du fortfarande finns hos mig. Titta gärna in hos mamma också... hon saknar dig med.”

“Till minnet av min älskade far – vi känner din närvaro – tack för att du fortfarande är med oss ;)”

“Morfar jag saknar dig såååå mycket. Mamma hälsar, familjen mår bra och alla vänner. Ps. spökar du för mig för att ge mig ett tecken på att du finns?”

“Vi saknar dig pappa. Tur att du är här och spökar för oss då och då. Hoppas att du har det bättre nu än då.”

“Morfar jag saknar dig. Men jag känner att du finns här hos mig. Det är ok, du kan gå över till andra sidan nu. Kommer aldrig att glömma dig. Vi ses.”

Ibland omnämns andevärlden med namn på de virtuella gravstenarna. Till exempel framkommer benämningar som *Himlen*, ”din himmel”, eller *Nangijala*.⁸ Andra benämningar för andevärlden som förekommer ger en vagare beskrivning, som till exempel ”på andra sidan”, eller ”där du är nu”. På de virtuella gravstenarna skickas även hälsningar till de avlidna om att de ska ta hand om andra bortgångna släktingar och hälsa dem. I texterna beskrivs också en önskan om att de avlidna anhöriga ska möta dem i andevärlden när de själva dör, vilket följande texter ger exempel på:

“Hälsa farfar lilla farmor, vi ses igen en dag.”

“Min fina lilla mamma, jag saknar dig så. Hälsa pappa och jag hoppas att vi syns där uppe när den tiden kommer.”

”Pappa, jag kan inte fatta att jag aldrig lärde känna dig, men jag vet att när jag kommer till dig tar du hand om mig...”

⁸ *Nangijala* är benämningen för en av de alternativa existentiella dimensionerna i boken *Bröderna Lejonhjärta* av Astrid Lindgren.

Det finns även gravstenar där den som har skrivit meddelandet vill 'göra upp' med den avlidna. I dessa meddelanden uttrycks en önskan om att den avlidne ska veta att tidigare handlingar är förlättna. *Nick* skriver till exempel:

Farsan, livet blir inte som man har tänkt sig. Vi bodde under samma tak länge men kände inte varandra, du valde att avsluta ditt liv utan att vi var sams och jag har varit väldigt arg på dig för det du gjorde. Jag vill att du ska veta att jag har förlåtit dig nu.

Den andra världen

Till skillnad från tidigare återgivna upplevelser av andevärlden, beskrivs den andra kategorin av alternativa existentiella dimensioner (den andra världen) genom upplevelser främst relaterade till platser. I upplevelser av den andra världen framställs andarna många gånger vara okända, och benämns ibland för 'spöken', vilket är ovanligt när det gäller upplevelser av andevärlden. Den andra världen beskrivs som mer påtaglig, och anses därför ibland vara registrerbar med teknik, något som inte uttrycks gällande andevärlden. Detta uttrycks bland annat i texter om hur andar på upplevda 'hemsökta platser', har blivit fotograferade eller filmade med videokamera. *Klara* skriver till exempel:

[...] hemma hos mig finns ett extremt mystiskt foto [...] jag och min släkt sitter och äter julmiddag. Barnen (däribland jag) hade gått från bordet och min mamma skulle ta en bild på de som satt kvar. Hon tog bilden men när hon tittade på den i kameran så sitter det någon på min plats. Någon som ingen vet vem det är.

Den andra världen framställs också som en känslomässigt mörkare dimension än den tidigare presenterade andevärlden. Exempel på att den andra världen framställs vara en dunkel och påtaglig existentiell dimension, ges bland annat i *Tess* berättelse om sina upplevelser av andar eller väsen i ett hus som hon bodde i med sin mamma och syster. Hon hörde fotsteg varje natt fast ingen var där, och hon hörde hur 'något' knackade på vindsdörren. Vid återgivandet av sina upplevelser har hennes familj flyttat till ett nytt hus, men hon ställer sig själv frågan om den familj som flyttat in i huset hon flyttat ifrån också har upplevelser liknande dem som hon hade:

[...] Varje natt mellan klockan 1.00 till 02.00 var det någon som gick på övervåningen fram och tillbaka [...] det [hände] varje kväll, under samma tid på natten. Från början blev jag skitskraj, men efter ett tag låg jag bara och väntade till klockan ett och låg och lyssnade. En dag då jag kom hem från skolan så var ingen hemma. Jag gick upp till min systers rum på övervåningen för jag skulle hämta pennor. Då hör jag hur det knackar på dörren till vinden. Den ligger precis vid trappen. Och det knackar liksom längst ner på dörren. Som att någon ligger ner. Det knackade ungefär fem gånger. Jag blev livrädd. [...] Nu har vi flyttat därifrån på grund av andra orsaker, men vi bor nära och nya människor har flyttat in i huset. Undrar om de hör samma saker som jag gjorde.

I *Tess* berättelse finns ingen avliden anhörig relaterad till upplevelsen, utan upplevelsen är istället relaterad till en plats (huset) och anses vara orsakad av en okänd ande eller ett väsen.

Ett annat exempel på hur den andra världen kan uppfattas återges i *Nilos* berättelser. I den första berättelsen beskrivs en upplevelse av den andra världen i anslutning till ett hus som hade varit övergivet sedan de som bodde i huset avled, och kring vilket *Nilo* upplevde hur en gestalt av en kvinna betraktade honom. Av *Nilos* berättelse kan det uttydas att han upplevde att kvinnan var den avlidna kvinna som tidigare bodde i huset. Kvinnans ande beskrivs, liksom i Tess berättelse, vara relaterad till ett hus, och i det här fallet även till området runt huset:

[...] Jag har sett en gestalt av en kvinna som står utanför huset. Hon stirrade utåt, och jag kollade på henne ett tag tills hon tittade på mig. Jag sprang iväg och när jag tittade bakåt efter några meter så var hon borta. När jag cyklar förbi huset så ser jag ofta kvinnan i fönstren eller ute nära landsvägen, det känns obehagligt när man går förbi huset [...].

I berättelsen finns en tydlig händelsetradition (det vill säga ett uppfattat samband mellan en eller flera händelser på en plats och upplevelser av andar) då *Nilo* relaterar upplevelserna av en gestalt till den kvinna som hade bott i det övergivna huset men som nu var avliden. *Nilo* beskriver också hur både han och hans mamma har upplevt ljud av röster och fotsteg, samt sett gestalter i *Nilos* pappas hus. Vid ett tillfälle såg han en gestalt av ett mindre väsen som skakade hans lillebrors barnvagn som för tillfället var placerad i deras hall. *Nilo* berättar också om hur hans mobiltelefon brukade ringa upp hans mamma och ge ifrån sig, för honom och mamman, oförklarliga ljud som han relaterar till en ande eller ett väsen:

Det spökar i min pappas hus med och det har alltid gjort. Både jag och mamma har hört fotsteg i hallen, sett gestalter, hört röster med mera, men pappa har aldrig märkt något. En grej som var så läskig var när jag satt och kollade på tv och mamma var i badrummet medan min lillebror Theo sov i hallen i sin barnvagn. I ögonvrån ser jag en liten gestalt som skakar vagnen och Theo börjar storgrina. Gestalten slutade när jag kom nära. Jag hade också en mobil förut som levde sitt egna liv, den ringde upp mamma hela tiden och hon hörde bara en massa flåsande och någon som gick bort från telefonen och tillbaka. En gång när jag hade åkt på klassresa och lämnat mobilen hemma, ringde den mamma igen, då hörde hon flåsandet igen och min buss som åker iväg, FAST MIN MOBIL VAR HEMMA?!

I *Nilos* berättelser om sin lillebror och sin mamma uttrycks liksom i Tess berättelse inte att upplevelsen skulle vara orsakad av en avlidens anhörigs ande. Det lämnas öppet för vad orsaken skulle kunna vara, men det ligger nära till hands att det handlar om en okänd ande eller något slag av väsen.

Upplevelser av den andra världen beskrivs ibland vara orsakade av avlidnas andar som inte är medvetna om att de har avlidit. Andra orsaker till att andar från den andra världen är närvarande på en speciell plats, menas vara att någon har avlidit våldsamt, under sorg, ilska, eller att någon annan tragisk händelse har skett på platsen. Exempel på hur ungdomar kan diskutera kring andar som menas finnas i den andra världen på grund av ett hastigt dödsfall har bland annat *Dagge* skrivit om. *Dagge* beskriver i sin berättelse hur han och hans syster ofta har "övernaturliga" upplevelser. Upplevelserna som *Dagge* och hans syster

har haft i huset de bor i, relaterar han till möjligheten att någon har dött på ett våldsamt sätt i närheten av huset:

Jag och min syrra är väldigt känsliga för ”övernaturliga” saker. En natt satt jag och kollade på anime [japansk tecknad serie] när jag kände en kall hand på min axel, jag vände mig om för att se vad det var, och då var det en flygande vit arm som pekade mot en av mina ritade bilder som hängde på väggen. Jag blev såklart rädd och fick tårar i ögonen, jag gick till pappa som sov... och väckte honom, han gick med mig in i rummet igen men det fanns igen där... Det ligger en gammal fabrik alldeles i närheten som har brunnit några gånger och järnvägen ligger precis utanför så det kan vara något ”offer” eller något annat från något av de ställena. Min syrra har också sett en sjöman i gula regnkläder stå och titta på mig när jag har sovit. När han upptäckt att syrran tittade på honom stirrade han på henne och log och tonade bort i tomma intet... Ibland när jag sitter och gråter så är det någon/något som kramar om mig, klappar mig på axeln eller smeker mig på mitt huvud för att få mig att sluta gråta, vad det än är så vill det mig nog inget illa...

Det som skiljer *Dagg*s berättelse från många andras av den här sorten, är att han finner tröst i att ha vad han upplever vara en okänd ande eller ett väsen i sitt hus.

Upplevelser av den andra världen uttrycks även ibland bero på att det finns vad som här benämns som *portaler*, det vill säga en mystisk osynlig passage till den andra världen på en plats. Portaler menas finnas naturligt på olika platser, eller kunna öppnas av människor genom bland annat seanser som *anden i glaset* eller *ouija*, vilket följande citat ger exempel på:

Angående *portalen* som man har här hemma, så undrar jag, är den kvar och öppen?; [...] om man skyddar sig [vid anden i glaset] så kan det öppnas en *portal* till en annan dimension.

Anden i glaset är en hemmatillverkad variant av psykografen som användes under den klassiska spiritismen för att kontakta andar i hemmen. Anden i glaset kan bäst beskrivas som en seans som kommer till uttryck i form av en esoterisk lek, i vilken även lokala ritualer används. I och med upplevelsen av att portaler kan öppnas till den andra världen vid seanser med anden i glaset, menas okända andar och väsen också kunna bli närvarande på platserna. De andar eller väsen som upplevs komma igenom portalen anses många gånger orsaka obehag för dem som bor på platsen under en längre eller kortare period, som till exempel i följande text:

[...] under själva 'sessionen' hände en massa hemska saker men även en lång tid därefter.

Även följande text är ett exempel på detta:

En av mina äldre systrar gjorde anden i glaset med en kompis som bodde i lägenheten över henne, och det började spöka hos dem båda två något fruktansvärt. Nästan varje natt efter det var det någon som slet i deras täcken och skakade sängarna, som om den/de försökte köra ut dem genom väggen.

Liknande upplevelser i samband med anden i glaset beskrivs på internet vara relativt vanliga. Andar och väsen som ungdomarna inte

kan 'kontrollera' uppfattas ha kommit in genom portalen. *Svarta Madam* är ytterligare ett sätt för ungdomar att genom en allvarsam, men ändå lekfull, ritual bekanta sig med den andra världen. Vid Svarta Madam används en spegel (ofta i ett badrum eller på en toalett), som tillsammans med en trefaldig upprepning av orden "Svarta Madam", eller "Svarta Madam kom fram", och olika lokala rituella handlingar, anses kunna öppna en portal till den andra världen där Svarta Madam befinner sig. I nedanstående berättelse av *Kalle* ges exempel på hur ritualen för att åkalla Svarta Madam kan gå till, och vilka upplevelser av den andra världen som följde och relaterades till Svarta Madam. I berättelsen beskriver *Kalle* hur han och en vän gör en ritual på toaletten för att frammana Svarta Madam, vilket bland annat resulterade i upplevelser av Svarta Madams gestalt i spegeln och tunga hasande steg i huset:

[...] Vi gick ner till nedervåningen och in på toaletten och stängde om oss. Hon stod närmast dörren och observerade att vi lämnat dörren olåst. Vi stod framför spegeln med lampan släckt och bestämde hur vi skulle göra. Jag satte på kranen så att lite vatten rann, så att jag kunde skvätta vatten på spegeln. Sakta började vi säga "Svarta Madam, Svarta Madam, kom fram" tre gånger på rad, medan jag skvätte lite vatten på spegeln för varje gång. Första gången hände ingenting, så efter en stund försökte vi igen. Då dök hon upp i spegeln, och även om jag missade henne så skrek tjejen till och pekade där hon såg henne. Vi blev lite rädda båda två, men riktigt uppskrämda blev vi när vi skulle öppna dörren och upptäckte att den var låst!! Vi hade definitivt lämnat den olåst när vi gick in för att snabbt kunna springa ut. Vi fick upp låset till sist och då

rusade vi upp för trappan och hoppade i sängen med kalla kårar längs ryggen. Efter det och under hela natten sov vi dåligt eftersom vi hörde tunga steg i trappan och fotsteg som hasade sig fram och tillbaka över vardagsrumsgolvet utanför. Vi såg även vita ljuspunkter flyga fram och tillbaka främst över dörren. Det var garanterat Svarta Madam som var arg över att hon inte fått tag på oss!

Liksom i föregående berättelse är upplevelserna direkt relaterade till informanternas ritual eller seans. Upplevelserna beskrivs i båda fallen som skrämmande och att de andar och väsen som de upplever kommer från en dimension som är mörk och påtaglig. Vad för sorts ande eller väsen som Svarta Madam anses vara är oklart. Liksom med anden i glaset har ritualen med Svarta Madam blivit en tradition för många ungdomar då de vill utforska möjligheten om andra existentiella dimensioner existerar.

Diskussion

I materialet framkom två kategorier av alternativa existentiella dimensioner, andevärlden och den andra världen. Det är dock sannolikt att det även finns andra föreställningar hos ungdomar om vad som händer med självet när en människa dör. Dock verkar dessa två existentiella dimensioner kunna uppfattas som huvudkategorier utifrån Spöksajens inlägg. Föreställningarna om de två dimensionerna är till synes ofta införlivande och inte uteslutande; det vill säga både andevärlden och den andra världen anses existera parallellt med varandra. Att flera hinsidesföreställningar existerar parallellt med varandra är inget nytt. Föreställningar om närliggande alternativa existentiella dimensioner inom den folkliga religiositeten existerade tidigare sida vid sida med

föreställningar om de kristna dödsrikena, Paradiset och Helvetet (Almqvist 1984).

Andevärlden utifrån Spöksajten uppfattas som en ljus och positiv existentiell dimension som är nära, men ändå avlägsen den fysiska världen, och där människor och djur fortsätter att existera efter döden och ofta beskrivs som andar. Andar som vistas i andevärlden beskrivs ha förmågan att kontakta efterlevande genom att visa sig som gestalter, eller genom andra för efterlevanden igenkännbara förnimmelser. Meddelanden från efterlevande till avlidna i andevärlden anses kunna uppfattas av andarna, delvis på speciella platser vigda för ändamålet som Spökwebbens Kyrkogård.

Upplevelser i form av tolkade meddelanden från andevärlden verkar vara meningsfulla för ungdomarna och ge dem tröst, både i en viss het om att den avlidna fortfarande lever, men i en annan existentiell dimension, samt ge en upplevelse av att de själva inte upphör existera när de dör. De ungdomar som inte hade möjlighet att ta farväl av anhöriga innan de avled verkar också få en form av avslut i och med de upplevda personliga hälsningarna från andevärlden. För en del verkar upplevelser av avlidna anhörigas andar leda till att anden får en beskyddande roll. Andarnas beskyddande funktion, meddelanden skrivna till avlidna, och betydelsen av upplevelsedimensionen, visar enligt min uppfattning på en förfäderstro, liknande i asiatiska och afrikanska länder. Att det i Europa finns föreställningar som kan liknas vid en förfäderstro har religionssociologen Abby Day har uppmärksammat och beskriver som: ”en tro på en fortsatt relation med sina förfäder”, varpå hon hänvisar till likheter med den förfäderstro som finns i Afrika, Korea, Kina och Japan (Day 2012: 63). Day beskriver ytterligare en aspekt i tanken om andevärlden och att avlidna anhö-

riga lever vidare i en annan existentiell dimension då hon menar att föreställningar och upplevelser av andar kan resultera i en känsla av samhörighet med avlidna anhöriga, och en fortsatt relation med dessa (Day 2011: 98-114). Detta framkommer även i ungdomarnas texter på Spökwebben.

Hur upplevelser kommer till uttryck genom den andra världen påminner om de upplevelser som tillskrivs andevärlden, det vill säga genom förnimmelser, närvarokänsla och gestalter. Vid upplevelser av andar från den andra världen görs emellertid ingen närmare tolkning av vilka andar det är som upplevs. Upplevelserna relateras inte till en avliden anhörig. Andarna upplevs inte heller ha något personligt meddelande till upplevaren, som andar från andevärlden ofta beskrivs ha. I en del fall är det oklart vad anden egentligen är för slags väsen, som till exempel gällande Svarta Madam. I fall när upplevelserna tolkas genom en händelsetradition, som i *Ness* berättelse om kvinnan vid huset, beskrivs de vara mer eller mindre bundna till en plats, vilket inte andar från andevärlden beskrivs vara.

Platserna där den andra världen menas vara nära uppfattas ibland vara 'hemsökta'. Uppfattningen om den andra världens påtaglighet på speciella platser verkar, i de fall de tolkas, bland annat vara att det finns en osynlig portal som okända andar och väsen kan komma igenom. Tragiska upplevelser eller dödsfall på en plats, det vill säga en händelsetradition, verkar också anses vara en orsak till att en portal till den andra världen kan öppnas. Som nämnts finns en föreställning om att de avlidnas andar är lyckliga och har det bra i andevärlden, vilket skiljer sig från föreställningar om den andra världen, som i berättelserna har en mörkare underton.

Till skillnad från texter om andevärlden uttrycks det inte någon önskan om att komma till den andra världen efter döden. Avlidna anhöriga föreställs befinna sig i andevärlden, medan okända människors avlidna andar kan vistas i den andra världen. . Det är ovanligt att ungdomar uttrycker att avlidna anhöriga vistas i den andra världen, även om de har avlidit våldsamt, hastigt, eller på andra sätt som anses vara orsaker till att andar vistas där.

Det subtila ljusskimmer som i berättelserna vilar över andevärlden kan jämföras med det kristna *Paradiset* (Himlen), det spiritualistiska *Sommarlandet*, eller *Nangijala* och *Nangilima* från boken *Bröderna Lejonhjärta*, samt andra abstrakta och ljust skimrande existentiella dimensioner som framställs inom populärkulturen. Den andra världen är däremot mer relaterad till existentiella dimensioner inom den folkliga religiositeten. Från de stora folkminnesinsamlingarna under 1800-talet framkommer, liksom i berättelser på Spökwebben om den andra världen, mörkare hinsidesvärldar där avlidna ansågs vistas (Almqvist 1984: 30-32). Liksom i föreställningar om andevärlden förekommer även den andra världen inom populärkultur, men då i form av teman som berör 'hemsökta platser' och som är mer skräckbetonade. Även dataspel⁹ som presenterar en mörkare närliggande existentiell dimension kan spela en viktig roll för inspiration till föreställningar om den andra världen, så som de ursprungligt japanskproducerade *Silent Hill* (Nummer 1-8, 1999-2012) och *Project Zero (Fatal Frame)* (Nummer 1-5, 2001-2012).

⁹ Här ingår även konsolspel, så som X-Box 360 och Play Station 3.

Inom filmer och TV-serier framställs också många gånger två olika existentiella dimensioner, vilka påminner mycket om andevärlden och den andra världen. Det som skiljer filmerna och TV-serierna åt är främst vilken av de existentiella dimensionerna som det är mest fokus på. Oftast är fokus på den andra världen, vilket den populära TV-serien *Ghost Whisperer* (2005-2010) kan utgöra exempel på. Populärkulturens betydelse som inspirationskälla har tidigare behandlats av religionsvetaren Christopher Partridge, som bland annat skriver om hur barns och ungdomars kontext uppfylls av väsen, andar, spöken och magiska miljöer - i böcker, filmer och tv-serier (Partridge 2004: 137-138). Det bör i sammanhanget även reflekteras över, att när ett barn är med om att en människa eller ett djur avlider, är det inte ovanligt att barnet får personens (eller djurets) bortgång förklarad med att den avlidne är 'någon annanstans' eller 'i en annan värld', det vill säga, i en annan existentiell dimension. Från vuxenvärldens information om var den avlidne 'befinner sig', kan det för barn och ungdomar vara lätt att ta till sig tanken om en fortsatt existens efter döden i andra existentiella dimensioner, relaterade till populärkultur.

Både anden i glaset och Svarta Madam är förekommande inom populärkultur med nyspiritistiska teman som vänder sig till ungdomar, där de framställs som ett sätt att kontakta andar och öppna portaler till den andra världen. Genom ungdomars lekfulla experimenterande med seanser och esoteriska ritualer, framkommer också att det finns en önskan om att upprätta en tillfällig kontakt med existentiella dimensioner. Det är möjligt att önskningarna vilar på en förhoppning om att få bevis för att alternativa existentiella dimensioner existerar, och därmed få en bekräftelse om att döden inte är slutgiltig. En ytterligare anledning till sökandet efter kontakt med alternativa existenti-

ella dimensioner kan vara att ge den ofta framställda grå vardagen ett skimmer av mystik.

Nedanstående tabell ger en översiktlig bild över de i texten presenterade två huvudkategorierna av existentiella dimensioner, andevärlden och den andra världen. Det bör emellertid påpekas att det med största sannolikhet finns fler föreställningar som är utpräglade för respektive dimension.

Tabell 1: Översiktlig bild över de två primära kategorierna av alternativa existentiella dimensioner

<i>Andevärlden</i>	<i>Den andra världen</i>
Ljus och positiv. Andarna är lyckliga	Mörk. Andarna är olyckliga eller förvirrade
Anhörigas avlidna andar	Okända avlidnas andar och möjligen andra slag av andar
Andarna kan kontakta - och kontaktas av - anhöriga var som helst	Andarna finns på speciella platser eller är relaterade till vissa objekt
Kan kontaktas genom seanser och medier	Kan kontaktas genom seanser eller andra esoteriska ritualer
Andarna kan ha en beskyddande funktion	Andarna uppfattas i många fall som skrämmande
Kan relateras till kristendomens Paradis eller det spiritualistiska Sommarlandet	Kan relateras till hinsidesvärldar inom folklig religiositet

Avslutning

Det är tydligt att det finns föreställningar på Spöksajten om att två olika alternativa existentiella dimensioner existerar sida vid sida och att båda svarar mot föreställningar om vad som händer efter döden. I artikeln har dessa två dimensioner benämnts andevärlden och den andra världen. Att två olika slag av hinsidesföreställningar existerar sida vid sida är en företeelse som förekommer i flera kulturer. Materialet från Spöksajten har visat att ett slags förfäderstro är levande hos ungdomar och unga vuxna, även om de själva med största säkerhet inte själva reflekterar över det, och knappast skulle använda den benämningen för sina föreställningar om avlidnas andar.

Inga benämningar används på Spöksajten för de båda existentiella dimensionerna som undersöks i artikeln, även om individuellt valda benämningar som Nangijala eller Himlen förekommer i samband med texter om andevärlden. Även om det är troligt att det förekommer flera olika varianter och tolkningar av existentiella dimensioner, anser jag att de två presenterade kategorierna kan ses som viktiga och återkommande hinsidesföreställningar hos ungdomar och unga vuxna. Mer ingående forskning om dessa två dimensioner är emellertid nödvändig för att få en djupare förståelse.

Litteratur- och källförteckning

Tryckt material

- Almquist, Solweig, *Gengångarföreställningar i svensk folktro ur genreanalytisk synpunkt*, Stockholm: Almqvist Wiksell International 1984.
- Björke, H., *Spiritismen och de nyaste psykiska fenomenen*, Stockholm: Lars Hökerbergs förlag 1922.
- Briem, E., *Spiritismens historia*, Lund: C. W. K. Gleerups Förlag 1922.
- Day, Abby, "Extraordinary Relationality: Ancestor Veneration in Late Euro-American Society", *Nordic Journal of Religion and Society* 25, 2012: 2, s. 57–69.
- Day, Abby, "Propositions and Performativity: Relocating Belief to the Social", *Culture and Religion* 11, 2011:1, s. 9-30.
- DeSalvo, John, *Andrew Jackson Davis: The First American Prophet and Clairvoyant*, USA: Lulu.com 2005.
- Duppils, Sara, *Hemsökta platser? En religionspsykologisk tolkning platsbunden entitetkontinuitet*, Uppsala: Swedish Science Press 2010.
- Emanuel, *Hvad vill spiritismen? En kort redogörelse för dess fenomen och etik*, Stockholm
- Eferåt: Tidskrift för spiritism och dermed beslägtade ämnen* (1903-1904).
- Liselotte Frisk, "Globalization: A Key Factor in Contemporary Religious Change", *Journal of Alternative Spiritualities and New Age Studies*, 2009, s. i-xiv. <http://www.asanas.org.uk/files/005Frisk.pdf> (hämtad 28.11.2012).
- Hufford, David, "An Experience-Centered Approach to Hauntings", *Hauntings and Poltergeists: Multidisciplinary Perspectives*, eds J. Houran and R. Lange, Jefferson, North Carolina and London: Mcfarland & Co 2001, s. 18-40.
- Kardec, Allan, *Andarnas bok*, Matão: Casa editora Oclarim 2006.
- Morhed, Sven-Erik, *Att förklara det oförklarliga: en livsåskådningsstudie om människors tolkningar av paranormala fenomen i en vetenskaplig tidsålder*, Uppsala: Uppsala universitetsbibliotek 2000.
- Ström, Folke, *Nordisk hedendom: tro och sed i förkristen tid*, 3. uppl., Göteborg: Esselte studium (Akademiförlaget) 1985.
- Strömbäck, Dag, *Den osynliga närvaron: studier i folktro och folkdikt*, Hedemora: Gidlund 1989.

Östling, Per-Anders, *Spöken, medier och astrala resor: Övernaturliga upplevelser, folktro och alternativa världsåskådningar i våra dagars Sverige*, Uppsala: Elanders Sverige AB 2012.

Internetkällor

<http://www.spokwebben.se>

<http://overnaturligt.ifokus.se>

<http://www.tidningennara.se/>

<http://www.vattumannen.se/>

<https://www.google.se>

<http://www.ne.se>

Sara Duppils är doktorand vid Åbo Akademi och adjunkt i religionsvetenskap vid Högskolan i Gävle